

לחקר ועיון בפירוש רש"י והפלת לימודו

צ"ה, תמוז ופרשיות חקת-מסעי תשע"ז, גליון עא

מתיבתא דרש"י

ללימוד והעמקה בפירוש רש"י על החומש

ספריה למאות מפרשי רש"י * בית עקד לכתבי יד ודפוס רש"י קדומים * סיעורי עיון * מבחנים ומענקים * גילוי גזנים * הולאה לאור

מה

בגיליון:

חדשות בהיכלי רש"י

ידועה אימרתו של ה"שר שלום" מבעלזא ומבואת בספר "דברי יצחק" לתלמידו הגה"ק אבד"ק סוואלייב זי"ע: "הלומד מדי שבוע את הפרשה עם פירוש רש"י, מובטח לו שבעולם העליון יהיה על כל פנים במתיבתא דרש"י". כל שכן המוכה את הרבים בלימוד זה. החודש עלה ל"מתיבתא דרש"י של מעלה אחד ומיוחד ממרביצי תורת רש"י בדורינו, ה"ה הרה"ג רבי אברהם מאיר הכהן גלאנצר זצ"ל בעל "מעייני אגם" והוא בן צ"א בפטירתו.

ביום ט' בתמוז בשעות הבוקר חש שלא בטוב, התקשר לכוחות ההצלה, שמיהרו לביתו ומצאו אותו ללא הכרה. הובהל לבית הרפואה ולמגנית לב הוא השיב את נשמתו ליוצרה ובימא דהילולא של כ"ק אדמו"ר בעל "שפע חיים" מצאנו זי"ע, שכידוע היה מוסר מדי שבוע שיעור בחומש רש"י.

המנוח זצ"ל נולד בראש חודש אלול שנת תרפ"ו בעיר גרויסווארדיין שב-רומניא, לאביו רבי יצחק הכהן גלאנצר הי"ד, אשר היה בנו של הגאון הגדול רבי אברהם מאיר הכהן גלאנצר זצ"ל בעל "אגם מים", אשר היה מפורסם כ"בורר" חשוב בדורו, שעל פיו נפתרו כמה "דיני תורה" מפורסמים. ולאמו מרת לאה הי"ד, בת הרה"ח רבי בצלאל פרידמאן מהאלמין הי"ד.

בימי השואה שהה במחנה בגן בלזן. המנוח ניצל יחידי מכל משפחתו, לאחר שהוריו וארבעת ילדיהם האחרים נהרגו עקב ה"באשוויץ הי"ד. מאת ה' היתה זאת, שהוא נאסר זמן קצר קודם לכן בבית הסוהר ההונגרי, באשמת זיוף מסמך תושב לדורו שהיה תושב גאליציה, ומכיון שנאסר הוא לא נשלח לאשוויץ וכך זכה להינצל בס"ד מגיא התופת. לאחר השואה גר תקופה בפאריז, ואחר כך באנטווערפן. שם התחבב על גדולי העיר כ"ק מרנן האדמו"רים מפשעווארסק זי"ע, הגר"ח קרישטורט, הגר"י טרגער ועוד.

במשך שנים גר בארץ הקודש, ולאחר מכן חזר שוב לאנטווערפן, שם התגרר בשלושים השנים האחרונות. באנטווערפן קבע את מקום תפילתו בבית המדרש של קהילת "שומרי הדת". היה משתתף באופן קבוע בשיעורי של הגאון רבי משה דוד ליברמאן שליט"א במשך עשרות שנים.

זכה לחשוף ולהאיר מצפונות דברי הראשונים, ובפרט בעומק תורת רש"י בלעזו, ורבים נהנו מאורו ומחכמתו וידיעותיו המופלגות. היה חביב על כל הסובבים אותו, שנהנו תדיר מחידושי הנפלאים, ומאמרותיו השנונות והמבריקות. המנוח פירסם במשך השנים מאמרים רבים בקבצים תורניים שונים, רבים מהם בתורת "לעזי רש"י", בדקדוק לשון הקודש, ועוד והיה כתובת לכל מתקשה בהבנת דברי רש"י והראשונים.

בשנת תשס"ג כינס את מבחר מאמריו בספר שקרא שמו בישראל "מעייני אגם", המזכיר השם "אגם מים", של זקנו שעל שמו נקרא. בספרו "מעייני אגם", שנערך בידיו האומנות של ידידו הרה"ג רבי חנוך טוביאס שליט"א, רב קהילת "דרכי שמואל" בבני ברק, פרסם שורת מחקרים בתורת לעזי רש"י. לדברי העורך: "גישתו החדשה של רבי אברהם מאיר גלאנצר בהבנת לעזי רש"י מהווה תפנית... זו פריצת דרך מרתקת, המאירה באור חדש, מבריק, את פירושי רש"י..."

בפטירתו נעקרה מתוכו דמות גאווית. מאחר והמנוח לא השאיר אחריו זרע של קיימא, מבקשים מכרי-מוקיריו את הציבור בכלל, וחובבי תורת רש"י בפרט, ללמוד ולהתפלל לעילוי נשמתו הטהורה. יחי וזכו ברוך.

שיר המעלות לשלמה

"באשר הביא רש"י לעוים... ברור שרש"י, שכל מילה בפירושו שקולה במאוזני אמת, לא כתבם בלי כוונת הסבר ללא שתהיה בכך תוספת נופך ספיר ויהלום לפירושו בלשון הקודש...".
הקדמת ספר "מעייני אגם", לרא"ב גלאנצר ז"ל, שנלב"ע החודש, ראה מדור "הרשות בהיכלי רש"י"

כללים בפירוש רש"י

"הלעזים ברש"י אינם תרגום, אלא פירוש. מה בין תרגום לפירוש? התרגום מחוייב לכל מילה ומילה להעתיקה בשפה האחרת. אין בו חידושים, ואפילו כשיש, הם חבויים בתוך הטקסט המתורגם ואינם נראים לעין. הפירוש, בא להאיר רק את אותם מקומות שעלולים להכשל בהבנתם. הוא נוגע רק היכן שהוא מסוגל לפזר ערפילים ולחשוף את ההבנה הנכונה..."

רש"י לא שאף לתרגם את התורה לצרפתית, הוא לא עשה זאת במילה 'בראשית', גם לא תירגם את המילים 'ברא אלקים', וכן הלאה. רש"י נטל על עצמו את המשימה לפרש את התורה מהחל עד כלה, 'פרש-דתא', ומוזית זו יש לראות את השימוש שעושה רש"י בלעזים...

רש"י שבית מדרשו עמד בצרפת נעזר בשפה הצרפתית ככלי עזר להסברת הפסוקים, ולעיתים ראה צורך להאריך במקומות שקוראיו ולומדיו בהיותם דוברי צרפתית עלולים להכשל בהבנה מוטעית... מצד אחד יש ומילה אחת בודדה בצרפתית כאשר מבינים את משמעותה המדויקת חוסכת הסבר ארוך ומסורבל בלשון הקודש, אזי השתמש רש"י בלעז. ומצד שני ישנם פסוקים שדווקא הצרפתיים החושבים ומדברים בצרפתית עלולים להיכשל בהבנתם במקומות אלו נאלץ רש"י להאריך בפירוש שלטעמנו נראה אולי כמיותר אך לצרפתים הוא חיוני במיוחד..."

על שפת האגם, מבוא לספר "מעייני אגם" הנ"ל

רש"י לחידודא

רצועה של פורענות ורצועה של נס?!

(תשובה בחומש ורש"י באחת מפרשיות של החודש)

פתרון החידה של גליון הקודם: ארבע מיתות (לא של בית דין) בקרח!! = במעשה קרח נאמר "ארבע מיתות", לא "ארבע מיתות בית דין", אלא ארבע לשונות של מיתה: לשון נספה - "פן תספון" (במדבר טז, כז); לשון פקודה - "ופקודת כל אדם יפקד עליהם" (שם, כט); לשון כליה - "ואכלה אותם כרענ" (שם יז, י); לשון גויעה - "הן גווענו" (שם, כז). יחי רצון שנוכח לארבע לשונות של גאולה.

כתובות להזמנות, הערות והארות, תרומות והנצחות:

בארה"ק: טרומפלדור 36 פרדס כץ * ת.ד. 1868 * טלפקס: 03.5790515 * דוא"ל: pardes-katz@neto.bezeqint.net
בארה"ב: 1315 Lincoln Pl. Brooklyn NY 11213 * טלפון: 917.4491919 * דוא"ל: mesivtausa@gmail.com

🔗 "עצת בלעם" ו"דבר בלעם" 🔗

(פ' מטות ל, יד-טז) ויקצוף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה. ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פעור ותהי המנפה בעדת ה'. ופירש רש"י: "נדבר בלעם", אמר להם: אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולים להם, שמא מרזים אתם מן המזרים שהיו שם מאות רכב צהור; צואו ואשיאכם ענה, אלקיהם של אלו שוגא זימה הוא וכו'.

תוכן זה שאמר בלעם הזכיר רש"י כבר בפרשת בלק (לעיל כד, יד), שם הוא מפרש את דברי בלעם (בלק) "לכה איעצך" – ומה היא העצה? אלקיהם של אלו שוגא זימה הוא וכו'. ומעתה יש להבין: מדוע כאן מוסיף רש"י (על עצם העצה של הזימה) את זה שבלעם "אמר להם אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולים להם" וכו'? ולאידך גיסא: אם חשובה הוספה זו, מדוע לא כתב רש"י אותה כבר בפרשת בלק, בפעם הראשונה שהוא מפרש את עצת בלעם?!

עצת בלעם בפרשת בלק 🔗

הביאור בזה, בפרשת בלק נאמר "לכה איעצך", ולכן רש"י מפרש שם "ומה היא העצה, אלקיהם של אלו שוגא זימה הוא"; ואילו כאן נאמר "בדבר בלעם", ומה למדנו להוסיף – שביחד עם העצה נאמר גם דיבור של בלעם (הקשר לעצה).

ומזה שמדובר בטענת משה "הן הנה היו לבני ישראל" מובן ש"דבר בלעם" קשור לענין זה. לכן מפרש רש"י את "דבר בלעם" – "אמר להם אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולים להם", ודיבור זה הוא שהוביל לעצת בלעם "אלקיהם של אלו שוגא זימה הוא".

פירוש, טענת משה "הן הנה היו לבני ישראל", לא הייתה רק על כך שבעבר הן הכשילו את ישראל וגרמו למגפה [והיינו, שהם הסיבה השורשית למלחמה זו, כי אז היה מספיק שיאמר רק את עצם עצת בלעם "אלקיהם של אלו שוגא זימה הוא"]; אלא, הטענה הייתה שבנות מדין מנהלות בפועל (עכשיו) את מלחמת מדין כנגד ישראל, ולכן "ויקצוף משה על פקודי החיל... הבאים מצבא המלחמה".

כלומר: המדינים שהפקירו את בנותיהם לזנות כדרך להילחם בישראל ולהכחידם, עשו זאת "בדבר בלעם" שאמר להם שבמלחמה גשמית אי אפשר לנצח את ישראל (כי "אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולים להם"), ולכן העצה היחידה היא להכשילם בזימה. נמצא, שבנות מדין הם חוד החנית בפועל של מלחמת מדין, ולכן ברור שיש להורגם.

אלא שיש לעיין "בדבר בלעם", ש"אמר להם: אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולים להם, שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שם מאות רכב צהור; בואו ואשיאכם עצה, אלקיהם של אלו שוגא זימה הוא" וכו'.

לכאורה תמוה (וכן הקשה בספרי דבי רב על הספרי כאן). וראה באר בשדה על

דבר בלעם בפרשת מטות 🔗

ההסבר לכך הוא, בתחילת דבריו אמר בלעם – "אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולים להם". ועל כך לא היה צורך להביא הוכחה מיוחדת, כי כולם כבר ראו כיצד אפילו סיחון ועוג, שמלכי כנען סמכו על גבורתם העצומה (ראה רש"י פרשת חקת – לעיל כא, כג), לא עמדו בפניהם, ואם כן ברור שגבורה גשמית לא תועיל לנצח את ישראל.

אך עדיין היתה מחשבה שניתן יהיה לנצח את ישראל במלחמה רוחנית, כלומר: לחפש איש עם כוחות רוחניים חזקים ביותר (אף יותר מבלעם), כדי להתגבר בכך על ישראל. על כך המשיך בלעם ואמר: "שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שם מאות רכב צהור": בכך התכוון להדגיש את גדולתם הרוחנית של המצריים, כפי שרש"י מפרש בפרשת בשלח (שמות יד, ז) שבהמות הרכב היו מ"הירא את דבר השם", אלו ששמעו לדברי משה והניסו את מקניהם וכו' לנוכח האזהרה על מכת ברד, ובכל זאת לא הועיל הדבר. וממילא מובן שאין טעם לחפש איש בעל מעלה רוחנית כדי לנצח את ישראל, כי בעניין זה אין הם "מרובים מן המצרים"; ולכן נותרה רק העצה להכשיל את ישראל בחטא כו'.

ואולי גם תחילת דיבורו של בלעם: "אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולים להם", אין כוונתו רק לשלול נצחון על ידי הכמות (על ידי כח גשמי), אלא יש בכך גם תוכן רוחני: בתוך "כל המונות שבעולם" בוודאי נכללים הרבה יראי ה' שבזכותם ינצלו, ועל דרך מה שמצינו בפרשת וירא (בראשית יח, כג ואילך) בסדום ועמורה, שבזכות צדיקים כו', ואם כן ריכוז של "כל המונות שבעולם" יש בכוחו להבטיח – כסגולה רוחנית – שלא יאבדו במלחמה עם בני ישראל; וזה מה שבא בלעם לשלול ואמר: "שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שם מאות רכב צהור", מספר מסויים מפורש – שלא בערך למספר הצדיקים שהיה דיו להציל גם את סדום וכו' – וכשרצו להילחם בבני ישראל לא נשאר מהם אף אחד.

ואתם תלוקטו; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י; לקוטי שיחות חלק יח

פרד"ס היה לשלמה

"ככל דיבור של רש"י יש ענינים מופלאים" (של"ה, שנועות) "יש בדבריו רזין עילאין" (סג הגדולים)

(פ' חקת כ, טו) וירעו לנו מצרים ולאבותינו. פירש רש"י: מכאן שהנצות מאטערים צקצק. ומדה טובה מרובה, שהאבות שמחים בשמחת הבנים.

כלי יקר, לאניאדו, שמואל-ב ז, כט; נפש חיים, להחב"ף, מערכת א אות יח

(פ' בלק כג, י) מי מנה עפר יעקב וגו'. פירש רש"י: כמרגומו וכו'. דבר אחר, אין חשדון צמנות שהם מקיימין צעפר לא תחרוש צשור וצמור; 'לא חורע כללם'. אפר פרה ועפר סוטה, וכיוצא בהם. וקשה, הלא למצות אלו יש מספר? אלא הפירוש "מי מנה" לגודל שכרן [וראה שם באריכות].

(פ' פנחס כ, ה) ויקרב משה את משפטן. פירש רש"י: נתעלמה הלכה ממנו, וכאן נפרע על שטל עטרה לומר (פ' דברים ה, י) 'והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי' וכו'. באמת לא חטא בזה כלל, אלא משה רבינו חשב זאת לחטא, ובכדי לתקן זאת העניש את עצמו והקריב משפטן לפני ה' כאילו נתעלמה ממנו ההלכה.

קרי לדוד

(פ' מטות ל, ב) וידבר משה אל ראשי המטות וכו' זה הדבר אשר צוה ה'. פירש רש"י: כל הנציאים נתנצלו צ"כ אמר ה', נוסף עליהם משה, שהתנצלו: צ"ה הדבר. כי בחינת 'כה' הוא אספקלריא שאינה מאירה, ו'זה הדבר' הוא בחינת אספקלריא המאירה [ועיין שם ש"אלו השתי בחינות נביאות יש בעבודת הבורא].

לקוטי מוהר"ן, מהדורא קמא תורה ה

(פ' מסעי לד, ב) זאת הארץ אשר תפול לבם וגו'. פירש רש"י: לפי שהרבה מות נהגות צארכ ואין נהגות צחוצה לארץ, הוצרך לכתוב מרגי גזול רומותה סביב, לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המנות נהגות. "תפול לבם", על שם שנתחלקה גזול נקראת חלוקה לשון נפילה. ומדרש אגדה אומר על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של ז' [וא ע'] אומות מן השמים וכפתן לפני משה, אמר לו ראה אין בהם עוד כח. "ארץ" רומז לכנסת ישראל (ראה מלאכי ג, יב; ועוד) "וזאת הארץ אשר תפול לבם", רומז לירידת הנשמה בעולם הזה. כוונת ירידה זו היא קיום מצוות מעשיות שהן "תלויות בארץ", בתוך הגבולים של העולם הזה. ותורה לא בשמים היא. ואם כן יקשה למה נאמר "אשר תפול לבם", הרי ירידה זו צורך עליה היא, מכיון שעל ידי קיום המצוות בעולם הזה מתעלית הנשמה בעילוי עצום. לכן מפרש "שהפיל הקב"ה שריהם כו' וכפתן לפני משה", שנקט לשון נפילה על שם שהפיל הקב"ה את כל המונעים והמעכבים וכפתן לפני בחינת משה שבנפש כל ישראל.

יינה של תורה

עלה שלמה לבי מדרשא

שאלות ותשובות, הערות ורעיונות מקוראלי הגליון

לכבוד מערכת "מתיבתא דרש"י"

כמה שאלות שהיו לי בחומש רש"י בפרשיות החודש:

(פי' שלח ג, ט) אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגזי לנו את השליו, עכ"ל. מעניין כי בגמרא (סוטה לה, א) כתוב יציאת מצרים קריעת ים סוף וירידת המן, אבל לא שליו. ועוד שהשליו לא היה דבר טוב?

(פי' שלח יד, לו) רש"י ד"ה דבה, פרלדי"ץ בלע"ז. למה לא פירש רש"י ז"ל זה לעיל (ג, לב)?

(פי' קרח טו, יז) והקרבנות וגו' איש מחתתו, פי' רש"י: החמשים ומאתים איש. מה בא רש"י ללמדנו, הרי כתוב מפורש בפסוק חמשים ומאתים איש?

(פי' חקת יט, טז) ופשוטו שאין שם אהל מטמא המת בגגיעה. הרי מפורש לעיל (בפסוק יא) "הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים".

(פי' בלק כב, ג) ד"ה ויגר, לשון מורא כמו גורו (איוב). למה מביא רש"י פסוק באיוב והלא בחומש (דברים א, יז) כתיב "לא תגורו, ולפי פירוש הראשון של רש"י שם היינו מורא. ואולי יש לומר דהתם מביא רש"י עוד פירוש על תיבת תגורו, אם כן כבר אין ראייה.

(פי' מסעי לג, נד) ד"ה למטה אבותיכם. בא"ד ב"ב גבולין. הלא שבט ראובן וגד לא לקחו חלק בארץ ישראל, מפורש בפסוק (לד, יד).

בכ"ר יד. פרידברג אנטווערפן

אשר לשאלת הרב שליט"א מה ההכרח לפרש שני פירושים בארץ מות - אחד שאהרן היה מותר להיכנס כסדר הזה בכל זמן שירצה [כדעת הגר"א], והשני שלפי מדרשו רק ביום הכיפורים - כי ביום הכיפורים (הפסוק כג) "ובא אהרן אל אהל מועד", אינו במקומו וכפירש רש"י שם, ולכן לפי מדרש חז"ל חייבים לשנות את סדר הפסוקים, אבל לפי הפשט הפשוט שמדובר בהיתר המיוחד לאחר הכהן הסדר של הפסוקים כפשוטו ממש, ללא שינוי כלל. וכל זה מבואר בדברי הגר"א. ולכן זהו ההכרח לשני הפירושים - הסדר של הפסוקים, אחד כפשוטו ואחד לפי מדרשו (ואגב החיי אדם מביא את הגר"א ואומר שזה נגד רש"י בחומש, אבל לפי דבריו אדרבה רש"י ממש כמו שיטת הגר"א בפשוטו של מקרא).

בברכת כהנים באהבה, דוד קליין

תודה, לפי מה שלומדים בפשטות גם לפירוש הראשון אסור להיכנס רק ביום הכיפורים, אבל לא מ"כ בענין [רק מהמשך הכתובים]. ולדעתכם רש"י סובר בפירוש הראשון כהגר"א. ושאלתי הייתה מה קשה על פירוש הראשון שהוכרח להביא הפירוש השני - פירוש שהוא על דרך דרש, ועוד חייבים לשנות את סדר הפסוקים? שבו כד היא המדה לדעת המפרשים - שרש"י

י"ד רש"י

(פי' פנחס כו, יא) ובני קרח לא מתו. פירש רש"י: הם היו צעקה מחלה, וצעקה המחלוקת הראויה משונה כללם, לפיכך נמצא להם מקום גזיה צניהם וישנו שם.

מקור פירוש?
רא"ם; אמרי שפר; נחלת יעקב; מנחת פתים; לקוטי שיחות, חלק לג

מה קשה לו?
ר"ש אלמושינו; משיח אלמים; גור אריה; דבק טוב; הואיל משה; שפתי חכמים; משמרת הקודש; אהל יעקב; משכיל לדוד; מלאכת הקודש; מנחת פתים (בשם מהרש"א); לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י

מניין ש"היו בעצה תחילה?" ולמאי נפקא מינה?
גור אריה; באר יצחק; לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י; עיוני רש"י
מה הדין שהרהרו תשובה "בשעת המחלוקת"?
לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י; אילת השחר; עיוני רש"י

מביא פירוש שני נאפילו על פי פשט וכל שכן על פי מדרש רק כשיש לו קושי בפירוש הראשון.

בכ"ר אשפ"ך

כתוב בפסוק "ואל יבוא בכל עת אל הקודש כו' כי בענן אראה על הכפורת". כתוב "ואל יבוא בכל עת" - דווקא בכל עת אל יבוא, אך יש עת שמוותר לבוא. והיינו מצפים שיהיה כתוב מתי מותר לבוא, אך לכאורה לא כתוב שום הגבלה בזמן. וזה באמת הקושי בפירוש הראשון כי לפי הפירוש הראשון "כ"י" אין פירושו אלא (הבא להגביל את האיסור של אל יבוא בכל עת), אלא פירושו דהא - כי גילוי שכניתי תמיד שם, ולכן אל ירגיל לבוא. וקשה כי משמע שיש הגבלה לאיסור זה, ויש עת שמוותר לבוא, אלא לא כתוב בתורה מתי מותר ומתי אסור (רק לא להרגיל - וגם לא כתוב מה שיעור ההרגל). לפי המדרש אכן יש הגבלה ו"כ"י" לשון של אלא - רק ביום הכיפורים יבוא בענן הקטורת.

בברכה ובאהבה, דוד קליין

נכון מאד - לכל פירוש יש קושי מסויים. אבל גם לפשוטו כתוב "בזאת יבא..." ואמנם לא כתוב זמן, הרי גם למדרשו לא כתוב זמן רק "בענן" (ללא זמן), והוא כמו "בזאת..." (ללא זמן). לפני שנה אמרתי [נכמדומני גם כתבתי או ציינתי ב"מתיבתא"] שקושיא זו (כמו שהעלתם כעת) ש"בזאת" אינה בניגוד ל"בכל עת" - הביאה את רש"י לפרש "בזאת" על דרך הרמז ובגימטריא.

בכ"ר אשפ"ך

אל מעלת כבוד מערכת "מתיבתא דרש"י שליט"א.

בעבר ביארתי לי זה כמה בטוב טעם ודעת כלל גדול ברש"י, אשר יסודו בהררי קודש. כי כל דיבור של רש"י בא ליישב איזה קושי נסתר, ואף גם במקומות שמפורש בדבריו קושיא מפורשת. אשמח שתבארו לי דיבור ברש"י בפי' חקת (כ, יז): "ולא נשתה מי באר", מי בורות' היה צריך לומר, אלא כך אמר משה אף על פי שיש בדידנו מן לאכול ובאר לשותות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם. מכאן כו'. איזה קושי נסתר בא רש"י ליישב כאן, מעבר לקושיא המפורשת בדבריו.

בכ"ר דוד פרוס

תשובת המערכת: תחילה נתייחס לקושיא גלויה: מי בורות' היה צריך לומר, כי קושיא זו עצמה כוללת לפחות שתי קושיות: חדא, למה אמרו "באר" - בה מים נובעים, הוזה להו למימר 'מי בור' - בו מים מכוונסים שהלך וחסור, שהרי לפשוטו הכתוב (לולא פירוש רש"י) בא להבטיח שלא ישתו מים של אדום, והיינו שלא יגנבו מימיהם (ראה חידושי מהרש"א, העצא תע"ז, על רש"י כאן, בהוספות "תאומי צביה" בשם אחי

המלקט). ועוד, למה אמרו בלשון יחיד - שמשמעו שרק מבאר אחת לא ישתו, הוזה להו למימר 'מי בורות' בלשון רבים, והיינו שלא ישתו מאף בור (ראה בגדי אהרן). ושמה נכלל בזה עוד קושיא שלכאורה אין "מי באר" מצויים שם, שהרי אדום ארץ מדבר היא.

בהשקפה ראשונה נראה שרש"י בא לתרץ הקושיא - שאומר מפורשות - שהכתוב לא היה לו לומר "מי באר" אלא 'מי בורות' וכאמור. אבל יש לדייק, אם רש"י בא לתרץ למה נאמר "מי באר" ולא 'מי בורות', אם כן היה לו להעתיק בד"ה רק התיבות "מי באר" אותם בא ליישב, ולמה מעתיק מן הכתוב "לא נשתה", וידוע ממפרשי רש"י גודל הדיוק ברש"י גם בד"ה, ואכמ"ל. ובגוף פירושו יש לעיין מה שפתח וסיים באוכל ושתייה: "אף על פי שיש בדידנו מן לאכול ובאר לשותות... נקנה מכם אוכל ומים", אבל בהבטיחם שלא ישתמשו משלהם, לא אמרו אלא "לא נשתה ממנו", מבלי להתייחס לאוכל.

ונראה, שרש"י בא לתרץ קושיא נסתרת בפסוק, שכן פשוטו הכתוב (לולא פירוש רש"י) הכוונה באמרם "לא נשתה מי באר" למים של אדום, היינו שלא יגנבו מהם המים, וקשה למה לא התייחסו כלל על דבר האוכל, לכאורה היה לכל לראש להבטיח להם שלא יגנבו מהם שום אוכל [שכן מה שאמרו "לא נטה בשדה ובכרם", בא להבטיח שלא יקלקלו התבואה והענבים בדריכת רגלים, ואף שאם לא יעברו בשדה וכרם מובטחים בדרך ממילא שלא יגנבו מהם התבואה והענבים, אבל עדיין לא מובטחים שלא יגנבו שאר אוכל]. ולכן מעתיק בד"ה "לא נשתה מי באר", כי הקושיא אינה רק על תיבות "מי באר", אלא על מה שהתייחסו רק לשתיה ולא לאוכל. ובבדין לתרץ קושיא זו מקדים בדיוק שהיה לו לומר 'מי בורות'.

ומתוך רש"י כי מה שנאמר "לא נשתה מי באר", הכוונה לבאר של מרים (ולכן אמרו "באר" במקום יביר) ובלשון יחיד במקום לשון רבים, והבטיחו שלא נשתה מבארה של מים בעברם ארץ אדום אלא יקנו מהם מים. וממילא מובן מדוע לא התייחסו על דבר האוכל, אמנם גם אוכל הבטיחו לקנות מהם, וכמפורש בפרשת דברים (ג, ו) שאמרו "אוכל תשברו מאתם בכסף", וגם לולא הפסוק דפרשת דברים הדעת נותנת שגם אוכל יקנו מהם, ומכל מקום לא הבטיחו שלא יאכלו משלהם, שכן לא הסיכמו לוותר על המן, רק יקנו מהם להנאתם. וזה שדייק רש"י: "אף על פי שיש בידנו מן לאכול ובאר לשותות, לא נשתה ממנו, אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם", אמנם הבטיחו לקנות מהם אוכל ושתייה, אבל שלא ישתמשו משל עצמם על הבטיחו רק לגבי שתייה, ולא לגבי אוכל, כי על המן לא ויתרו. ולפי כל זה דברי רש"י מדויקים להפליא. [אך מדברי מהרש"א בעל תרומת הדשן נראה שלא הבין כך דברי רש"י].

פוחת יד ומלכודת ומראה מקום למאות מפרשי רש"י הדנים בדבריו, מוגשים להשג יד לזכר ולע"נ ידיד "מתיבתא דרש"י" הגה"ח מו"ה י'שכר ד'וי' (פ"ר מליא) ענגלענדער זצ"ל

הרי שושלת גדולה עמדה מהם?
באר בשדה; וראה שאלה: "וישבו שם" - עד מתי?
מה הביא שיהרהרו בתשובה?
מלאכת הקודש; אילת השחר
האם הרהרו תשובה סגי?
לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; אילת השחר
למה לא הועילה להם תשובתם להניצל לגמרי?
גור אריה; לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י
למה לא ניצלו בשביל העתידים לצאת מהם כמו מואב?
אהל יעקב
בפ' קרח נבלעו ובפ' פנחס לא מתו?
מלאכת הקודש; לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י
דיונים בדברי הרא"ם!
אמרי שפר; קיצור מורחי; שמע שלמה; קרני רא"ם; תועפות רא"ם (קראבליי); ועוד

מה פירוש "נתבצר"? ומה פירוש "מקום גבוה"?
רש"י בסנהדרין (ק, א); מהר"ק בשם רש"י שם; משיח אלמים; זכרון; רע"ב; הגור; אמרי שפר; באר מים חיים; שפתי חכמים; לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורים לפירוש רש"י; עיוני רש"י בשם רש"י שם
האם הכוונה ל"גיהנם" כפשוטו?
בחי; זכרון; הגור; אמרי שפר; הואיל משה; באר מים חיים; וראה אילת השחר
פירוש "וישבו שם"? ולמה שינה מל' רז"ל "ועמדו שם ואמרו שיהיה"?
לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י; עיוני רש"י; וראה מנחת פתים
"וישבו שם" - עד מתי?
חזקוני מפרנס; זכרון; רא"ם; הגור; נחלת יעקב; צדה לדרך; דברי דוד; משכיל לדוד; מלאכת הקודש; באר בשדה; לקוטי שיחות, חלק לג; ביאורי החומש; ביאורים לפירוש רש"י

[illegible]

מעניין לציין כי בימינו נדפס חידושי מהר"י ברונא על פירוש רש"י לתורה, שרשמים על גליון ספר הטור על התורה.

בשני חומשים (ווארשא תרי"ד ותרמ"א) צורף הפירוש בשם "פירוש הטור הארוך על התורה" [אודות שם זה מעיר ריע"ק רייניץ במבוא: תוספות 'הארוך' באה כנראה להדגיש שאין זה הפרפראות שנדפסו כבר, אך הכינוי גרם למעות כאילו קיימים שני פירושים הארוך והקצר]. **שוב יצי לאור**

"פירוש הטור על התורה... יסוד ספרו להעתיק דברי הרמב"ן בלשונו הטהור ולקצרו" (הקדמת "כסף מוזקק" על הרמב"ן, על פי דברי רבינו בשיר פתיחה). הדפוס הראשון של הפירוש (בלי הפרפראות) הופיע בזאלקווא תקס"ו, למעלה משלש מאות שנה לאחר חלק הפרפראות (שהופיע קושטא רע"ד). כ' שנה לאחר מכן הופיע

שְׁלֹטֵי הַגִּיבּוֹרִים

(פ' בלק כב, כו) [ויוסף מלאך ה' עבד, ויעמד במקום צר] אשר אין דרך לנשות ימין ושמאל. [פירש רש"י: מה ראה לעמוד בשלשה מקומות], סימני אצות ההרואה. בתחילה וגדר מזה [פסוק כד], והיה יכול לנטות ימין ושמאל, סימן [לבני אברהם] שינטה לבני ישמעאל ובני קטורה; בשניה 'ותלחץ אל הקיר' [פסוק כה], שלא היה דרך לנטות אלא לצד אחד, סימן לבני יצחק שינטה לצד אחד לעשו; בשלישית 'אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל', סימן לבני יעקב שכולו זרע אמת, ואין בהם פסול [ראה במדבר רבה כ, יד ובמפרשי רש"י כאן. ויש להעיר כי רש"י מעתיק בדה"ר רישא דקרא, ואילו הטור מעתיק סיפא דקרא. ואפשר כי רש"י אינו מתייחס כי אם למספר המקומות, ובהתאם לכך מעתיק: 'ויוסף מלאך ה' עבד'. ואילו הטור מבאר שהרואה סימני אבות באופני נטיעת הדרך, בהתאם לכך מעתיק: 'אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל', אשפ"ך].